

Erindringer fra de fem forbandede år

Hjalmar Stauersbøl

Da krigen brød ud var jeg murersvend i Snedsted. Jeg var beskæftiget på "Store Todbøl", og arbejdede i kælderen. Den skulle repareres og kalkes, og jeg vidste intet om tyskernes invandring af Danmark. Det gik først op for mig, da jeg om aftenen kom til Snedsted og flyvemaskinerne begyndte at drøne hen over byen. De fløj meget lavt og havde vel en højde på ca. 200 m. Det var meget uhyggeligt. Næste dag begyndte de tyske tropper at rykke frem ad vejene i biler og på motorcykler. Vi var totalt lamslået, men som dagene gik blev vi indforstået med at besættelsestropperne var i området. Det første år var forholdet mellem tyskerne og os ret så fordrageligt. Men som månederne gik blev forholdet mere og mere spændt. Besættelsestropperne flyttede ind i forskellige bygninger både i Thisted, Snedsted og Hanstholm. De tog næsten alt, hvad der kunne bruges. Vi passede derimod vort daglige arbejde.

Den 25. maj 1941 ringede bryllupsklokkerne for Petra og mig. Vi var nemlig enige om at ville giftes. Efter brylluppet overtog vi en lejlighed i Snedsted, som var i rigtig dårlig stand. En flyvemaskine havde tabt nogle bomber lige bag huset, og halvdelen af huset blev lagt i ruin. Gibsdækkene i lejligheden blev revet af og en del af loftet revet ned. Alt var kaos. Dertil kom at store dele af murværket i stuen var revnet. Nu måtte jeg i gang med at reparere huset, inden vi kunne flytte ind. Efterhånden blev huset ganske pænt. Der var en ganske god lejlighed med stue, soveværelse og et lille køkken. Til boligen var der også forgang, men intet vand, afløb og toilet. Disse ting skulle hentes og ordnes omme i baggården. Toilettet var fælles med husets ejer, men vi havde træk og slip.

Opvarmningen af huset foregik med tørv, som blev lagt i kakkelovn. Tørvene blev gravet i Hundborg Mose. De blev læsset på en vogn og læsset af uden for huset, hvorefter de blev båret op under taget og ind under skunken. Ved siden af trappeopgangen var der et par små værelser.

Gennem en længere periode arbejdede jeg hos Peter Jensen, som i folkemunde også blev kaldt "Laj". Sammen byggede vi flere huse, bl.a. Sundby Skole i 1939. Om vinteren var der ikke meget arbejde. Vi måtte gå til kontrol og fagforening. Når vi så endelig mødte frem, fik vi denne besked: Der er ingen arbejde. Gå hellere ned til stationen og ta' en bil til Hanstholm. Der er sikkert arbejde at få hos tyskerne. Hvad skulle vi ellers gøre? Vi skulle jo leve. Jeg arbejdede for tyskerne flere vintre. Den første vinter var jeg i Vigsø, hvor Chr. Skammelsen, Thisted, var formand. Vi støbte, hvorefter der skulle bindes jern og støbes bunkere. Næste vinter kom jeg til Hanstholm for at arbejde. I et tilfælde støbte vi i 72 timer. Vi havde ikke madpakke med til så lang en arbejdsdag. Nu var gode råd dyre. Formanden, som hed Nielsen, sendte en bil til Thisted for at hente varer. Derefter lavede vi en aftale med en af beboerne, om at tilberede maden. Det gik fint. Holdvis kom vi ind for at spise. Jeg fik som opgave at hjælpe konen i huset med at save brænde og gå til hånd. Når den lange arbejdsdag på 72 timer var til ende, var vi rigtig nok meget trætte og ville gerne hjem.

Jeg husker en lille interessant episode. En nat da formanden og jeg gik rundt for at se på bunkeren, som vi tidligere havde støbt, opdagede vi pludselig en ældre mand med en træstang. Han sad og gjorde de mest mærkelige bevægelser. Begge hænder gled op og ned af træstangen, og benene sad fast i jernmasker. Det viste sig at han sov. Endelig fik vi ham vækket, men til stor morskab for os viste det sig, at han ikke var i stand til at få benene op. Der var netop blevet lagt nyt beton, og støvlerne sad fast. Vi fik ham dog befriet. Havde vi ikke fået øje på manden, kunne han let være blevet støbt fast.

I vinteren 1942 var det en meget streng vinter. Jeg blev sammen med en del andre arbejdere sendt til Hamborg ved Hanstholm. Vi skulle hugge frosset jord i stykker med kompressorer. Vor formand hed Nymand og kom fra Slesvig. En morgen da vi skulle på arbejde, sagde han pludselig: "Nu er du formand for sjakket. Vær venlig og se efter om alt bliver udført efter de foreliggende tegninger og forskrifter". Vi kom frem til arbejdspladsen, og alle blev skrevet op med navn. Da der var gået tre timer, var der ingen andre end mig tilbage på pladsen. De øvrige var løbet sin vej, på grund af kulden. Jeg tror det frøs omkring 20 grader. Efter fyraften sagde jeg til formanden: "Den hyre som sjakbajs vil jeg ikke ha' længere". Jo, sagde han: "Det arbejde kan man også vænne sig til". Jeg pointerede, at hvis han mente dette, ville der være en mand mindre næste dag.

Senere fik jeg arbejde hos en murer. Vi byggede bl.a. Thisted Sygehus og Teaterbygningen. Kommunekontoret i Hanstholm var jeg også med til at bygge. I disse år byggede vi også arresten i Hanstholm. En dag var vi i gang med at lave en tilbygning. Arresten var allerede taget i brug. Nogle vinduer vendte ud mod os, hvor vi arbejdede. Inde i arresten sad der en tysk soldat. Det viste sig, at han var lidt dansksindet. Så vidt jeg husker kom han fra Slesvig. Jeg husker det tydeligt, hver dag havde jeg en avis med til ham, fordi han kunne dansk. Det viste sig, at soldaten havde forsøgt at flygte til England med en fiskekutter. Kutteren blev uheldigvis opbragt af tyskerne. Han blev dømt som dessertør, og dommen var streng: Dødsstraf. En dag jeg kom med avisen, sagde han: "Du ser mig ikke mere, for i morgen skal jeg skydes ude i klitterne". Jeg så ham aldrig mere.

I en afstand på ca. 300 m fra arresten, var der lagt en tankspærring med miniefelter. En dag havde en flok får forvildet sig ind i området. En del af minerne sprang, og dyrene døde. Senere omkom 5-6 tyskere i samme område. Det var forfærdeligt. I lastbil kørte de ud i minefeltet. Alt belv ødelagt. Soldaterne der var i lastbilen, blev kastet op i luften og dræbt på stedet. Bagefter måtte vi samle ligene op i riskurve. Det var en uhyggelig oplevelse, som jeg aldrig glemmer.

De fleste vintre arbejdede jeg for tyskerne. Et stykke tid var jeg beskæftiget i Bøgestedrende for at opføre bunkere med store cementblokke. Et par mand var beskæftiget med at køre sand og grus til arbejdspladsen. Men de måtte også transportere fersk vand til byggepladsen. Det blev hentet i Bøgestedrende. Saltvand

var ubrugelig. Engang kom de ude fra havet med sand og grus. I vognen lå der et mærkeligt monstrum, som de bare smed over til mig. Opfordringen lød: ”Mur den inde i bunkeren”. Jeg sagde: ”Nej, lad være med at samle noget sådant skidt op. Vi ved jo ikke, hvad det er”. Derpå tog de monstrumet tilbage og afleverede det til kollegerne i Bøgestedrende. De enedes om at skille skidtet af, men det eksploderede. En af de to blev dræbt. Jo, det er bedst at holde sig borte fra sådan noget, særlig når der er krig. Senere fik jeg arbejde i Stenbjerg, og fik til opgave at jævne nogle klitbakker. I området skulle der bygges og planering foregik ved hjælp af skovle og håndkraft. Et stykke fra os var der nogle tyske soldater, der var i færd med at udlægge en del landminer. De stod på jorden, som netop var blevet planeret. Blandt soldaterne var der en ganske ung knægt på omkring 16 år. Han blev drillet så forfærdeligt af de øvrige, fordi han længtes hjem. Alt dette så vi. Da der så var gået et stykke tid, blev vi enige om, at nu skulle det være nok. Vi bad dem standse drilleriet og føjede til, ville de ikke lystre, ville der vanke en omgang tørre tærsk. Drilleriet standsede. Senere kom knægten hen til os for at vise sin taknemmelighed.

Mens vi arbejdede i Stenbjerg, byggede vi også bunkere af cementblokke. Nogle tyske soldater passede os op. Blandt oppasserne var der en franskmænd, som var tvunget ind i den tyske hær. Han havde tidligere arbejdet som kok. Det viste sig, at hadet til tyskerne var stor. En dag faldt denne bemærkning: ”Sådan nogle svinehunde, osv.”. Næste dag kom han hen til mig og sagde: ”Jeg kommer for at sige farvel. Svinehundene har indberettet mig til de øverste på grund af den udtalelse. I morgen bliver jeg formentlig sendt til den russiske front”.

En god bekendt af mig arbejdede som tolk for tyskerne i Stenbjerg. En dag besøgte han mig og sagde overraskende: ”Vi har besluttet, at du skal lede arbejdet her i Stenbjerg. Du vil tjene masser af penge. Du får 25% af alle materialer og 25% af alle lønninger som betaling. 200 mand er beskæftiget. Du får også eget kontor. Når der bliver brug for penge, så send bare bud til Nationalbanken”. Min umiddelbare kommentar var: ”Det er vist ikke noget for mig”. Petra og jeg drøftede det, men blev enige om at sige ”nej tak” til tilbudet. Vi havde på fornemmelsen at regnskabsdag ventede. Et par unge mænd påtog sig arbejdet, men efter krigen blev de også ”blanket af”.

Senere kom jeg til Lodbjerg for at mure skorstenene på nogle træbarakker. Fire mand blev sendt til arbejdspladsen. Men skorstenene blev aldrig bygget. Selv om der blev blandet en trillebørfuld mørtel hver dag, så blev det aldrig brugt. Dagene gik med kortspil og andet sjov. Jeg mener, at vi var i Lodbjerg i ca. 3 uger, men så kom der besked om, at barakkerne skulle flyttes. Det var godt, at vi ikke fik skorstenene muret på.

Engang var der også et luftslag omkring Snedsted mellem et engelsk og tysk fly. Min kone Petra, vor datter Birthe og husets frue og datter, søgte beskyttelse i kælderen. Mens ejeren af huset gik derimod udenfor for at iagttage luftkampen. Vi kunne tydeligt se og høre, at der var luftkamp. Egentlig var det meget letsindigt at være en sådan vovehals. Projektilet kunne lige så godt have ramt. Hvordan det gik besætningen i flyet vides ikke med sikkerhed. Et rygte sagde, at et besætningsmedlem var sprunget ud med faldskærm, men den nægtede at folde sig

ud. Nogle fandt ham senere død i mosen. De øvrige overlevende kom til Snedsted, og blev i største hast bragt i sikkerhed til et ukendt sted.

I årene 1943-44 byggede vi hus i Snedsted. Huset byggede jeg i min fritid. Under huset var der kælder, og på loftet blev der indrettet lejlighed.

Fire mand blev af kommunen bedt om at gå ind i det lokale vagtværn. Jeg var en af disse fire. Vor opgave var at sørge for, at mørklægning var i orden og ellers holde ro og orden i de små samfund. Vi fungerede også som en slags politi, da landets politi som sådant jo var sat ud af kraft. Som udrustning fik vi udleveret politistav, fløjte, lommelygte, armbind og legitimationsbevis. Endvidere blev vi pålagt at modtage jiu-jitsu undervisning. Kurset varede 2 år. Vi var med til at opklare flere tyverier. Engang var jeg nede hos bageren, som boede nær stationen. Pludselig kom en mand løbende, fægtende med arme og ben og råbte: ”Skynd dig over på stationen. To mænd slås”. Noget beklemt ved situationens alvor, løb jeg ind i ventesalen, men da de to mænd så mig, sprang den ene over disken og ind i privaten. Jeg kendte fyren og fik fat i ham. Det viste sig, at det var en hundehandel de to var kommet til at skændes om. Tvistigheden blev ordnet, og hundene byttet. De to boede ikke særlig langt fra hinanden. Der var en afstand på omkring 1,5 km, og nu fulgtes vi ad alle tre. Jeg var lidt beklemt ved at følges med disse to, for hvis de nu havde rottet sig sammen, havde jeg nok fået tæv.

Det værste var, når forældre ringede og spurgte, om vi ville hjælpe med at få fat i døtrene, når de gik med tyskerne. Ofte gemte og hyggede de sig i nogle barakker, der lå ved idrætspladsen i Snedsted. Når vi kom for at tage dem med, blev pigerne og de tyske soldater ofte meget fornærmet.

Efter at vi var flyttet ind i vort nye hus, kom jeg med i modstandsbevægelsen i Sten Fibiger gruppen. Det var et held, at jeg forinden var blevet aktiv i det lokale vagtværn. Modstandsbevægelsen havde et større lager af våben, som var blevet kastet ned med faldskærm. Disse blev gemt hos en købmand, som boede ved kirken i Snedsted. En dag var vor opgave at udlevere våben til modstandsfolk i nabokommuner. De illegale våben skulle transporteres med hestevogn. Mens nogle holdt vagt, skulle andre læsse våben. Alt forløb planmæssigt. Da jeg cyklede hjem tidligt om morgenen, havde jeg en karabin med i en sæk, som lå tværs over cykelstyret. Jeg cyklede gennem byen. Da jeg kom forbi missionshuset viste det sig, at det var fyldt med tyskere. Vagter gik udenfor på fortovet. Til min store forfærdelse opdagede jeg, at der var et hul i sækken og løbet fra karabinen stak ud gennem sækken. Lykkeligvis opdagede den tyske vagt intet. Jeg nåede hjem og gemte karabinen på loftet. Det skete helt uden, at min kone opdagede det.

En lørdag aften cyklede vi til Ørum by for at besøge mine svigerforældre. På tilbageturen kom vi i nærheden af Snedsted og blev råbt an af et par tyske vagter. Det viste sig senere, at der i den mellemliggende periode var blevet proklameret udgangsforbud, fordi nogle havde tændt ild til en jernbanevogn, der var læsset med halm, på Snedsted station. De to vagter var temmelig ubehagelige. De sparkede til Petras cykel. Senere blev vi ført ind på hotellet og kom i et mindre forhør hos en af de overordnede. Men

vi forklarede nærmere situationen og fik så lov at køre hjem.

En aften vi var gået i seng, kunne jeg ikke rigtigt falde til ro. Det skyldtes, at en bil i nattens løb skulle sprænges i stykker. Hen på natten lød der et brag. Min kone vågnede og spurgte: "Hvad sker der"? "Det er nok tyskerne, som morer sig", svarede jeg. Og så var der ikke mere snak om dette. Næste dag kom det frem, at en af de to mænd, som udførte sprængningen var blevet dræbt. Han havde uheldigvis haft en sprængblyant i lommen, og på grund af for kraftig varme blev den for ophedet og eksploderede for tidligt. Jeg var med til begravelsen. Forøvrigt var vi meget spændt på at se, om tyskerne ville møde frem for at "kigge følget nærmere an". Men de kom ikke. Den anden som medvirkede ved attentatet slap væk med livet i behold.

En nat vi sov, blev der pludselig et forskrækkeligt spektakel i kælderen. Petra vækkede mig og sagde: "Du bliver nødt til at gå ned i kælderen for at se, hvad der er i vej en". Jeg havde bestemt ikke megen lyst til det, for måske var det tyskerne, der var brudt ind i huset. Måske havde de fået fært af, at jeg var aktiv modstandsmand. Da jeg kom ned i kælderen, fik jeg tændt lyset og så et forfærdeligt syn. Vor madelevator, der hang i et reb fra køkkenet til kælder, lå helt nede på gulvet i kælderen. Rebet, som bar elevatoren var gået i stykker. Nu lå alt mad, glas og krukker m.m. spredt ud over kældergulvet.

Jeg havde en god ven, som godt kunne finde på at lave kunster. Til samme historie hører også, at han uddelte illegale blade en gang imellem. En aften, vi var færdige til at gå i seng, blev der banket på vor fordør, og en råbte: "Luk op, luk op". Jeg spurgte: "Hvem er det"? Anmodningen gentog sig. Derpå tog jeg min knippel og bad min kone om at slukke lyset. Nu var det enten eller. Jeg rev døren op og sprang ud. Men der var ingen at se. Manden var væk. Lidt efter kom en mand luskende frem bag huset. Han sagde: "Jeg blev bange for, hvad der ville ske. Du må meget undskylde min handlemåde. Jeg kan nu se, at det var dumt, som jeg bar mig ad"!

At tyskerne havde overgivet sig, hørte vi over radioen. Da meldingen kom, sagde jeg til Petra: "Nu skal jeg nok snart til Thisted". Opfordringen kom og jeg tog af sted. Først ved denne lejlighed gjorde jeg Petra bekendt med, at jeg havde været i modstandsbevægelsen. Hendes kommentar var: "Jeg anede det nok". Men Petra havde aldrig spurgt mig ud angående det illegale arbejde, af frygt for repressalier fra tyskernes side. Efter krigen kom jeg til Thisted i tre måneder. Vi var nogle, der skulle gå vagt sammen med engelske soldater for at passe på de internerede på realskolen.

Under opholdet i Thisted blev vi en dag beordret hen på Nytorv, fordi et rygte sagde, at nogle tyske soldater ville storme realskolen, hvor en del danskere var interneret. Det var nemlig forbudt tyskere at have samkvem med danskere. Vi gravede nogle skyttehuller i fortovet, og barrikaderede os bag nogle støbejernsvaske. Vi var af den formening, at i tilfælde af et angreb, ville projektilerne "prelle af". Vaskene var købt hos støbegodshandler Kjær, som også boede på Nytorv. Tyskerne kom heldigvis ikke, så det blev ikke til noget angreb denne dag.

På skift holdt vi vagt udenfor realskolen. Ofte oplevede vi at beboere fra Thisted by tog kontakt til os for at fortælle, at der var "stikkere" både her og der. Men alt det

sagte skulle ikke tages for gode varer. Havde vi gjort det, var nok alle Thistedes indbyggere blevet interneret. Omkring 50 mennesker var interneret på realskolen. De kom fra det meste af Thy. En dag svirrede der et rygte om, at tyskerne ville storme realskolen. Rygtet sagde også, at de allerede var på vej i biler. Vi fik ordre til at være parat med rifler og håndgranater. Bilerne kom også, men folkene havde ingen onde hensigter. Jeg stod på hjørnet sammen med en kammerat, da bilerne kom. Pludselig blev han grebet af panik, sprang ud på vejen og ville til at skyde. Vi råbte til ham, at han skulle komme tilbage. Det skete, men han fik et chok. Derefter måtte vi have fat på en bil, der kunne køre ham hjem til Aarup.

Blandt de internerede på realskolen var der flere, som jeg kendte. Ofte havde jeg hilsener med fra deres familier og venner. Engang sagde nogle mennesker til de internerede, at de skulle ud til Hanstholm for at grave miner op. Det gjorde dem meget urolige. Et par stykker af de internerede kom hen til mig og spurgte, om det passede. Til dette svarede jeg: "Det skal I nu ikke tro på, for det er blot ondsindet sladder, som nogle har sat i gang".

En af de internerede i Frøslevlejren var motorsagkyndig Vestergaard. Da han var sluppet fri fra lejren og var nået hjem, tog vi kontakt til ham for at spørge om vi måtte låne bilen. Det var i orden. Jeg havde intet kørekort, men Vestergaard fik fat i en person med navnet G.B., som kunne køre. Vi kørte med en fart på omkring 100 kilometer. Da vi nåede tilbage til Thisted, sagde vi til Vestergaard, at G.B. havde kørt meget stærkt. Senere viste det sig, at den pågældende person heller ikke havde kørekort.

Jeg var også med til at rydde op efter tyskerne efter kapitulationen. På Fårtoftvej i Thisted havde tyskerne indrettet nogle kontorer i barakker. En del materiel og niveleringsapparater, kikkerte, kontormøbler, skrive- og regnemaskiner, blev også opbevaret i disse barakker. Efter krigen blev det alt sammen kørt til en lagerbygning i Nørregade i Thisted. Vi blev også sendt til Vigsø for at rydde op i et våbenlager. Lageret bestod af bomber, rifler og anden ammunition. Disse våben blev også kørt til Nørregade.

En dag vi kørte til Snedsted i lastbiler, blev en kammerat og jeg enige om at ville forskrække de øvrige i bilen. Vi havde lavet en hemmelig aftale som i korthed gik ud på, at vi skulle optræde som "ikke venner".

Jeg tog en røgbombe og fyrede den af. De øvrige blev meget forskrækket, fordi røgen stod bag ud af lastbilen. Da kammeraterne opdagede vor hemmelige aftale, vakte det selvfølgelig en del morskab.

En dag blev vi også sendt til Agger for at holde vagt. Tyskerne var endnu i landet. En nat skulle jeg gå vagt ved en bunker inde i Agger by. Omkring 10 meter fra bunkeren var der et ældre hus. Jeg stod op ad gavlen ved huset og røg min pipe i fred og ro. Pludselig for en kat lige hen over mig. Det viste sig, at der over mit hoved var en lem, hvor den var krøbet igennem. Hjælmen på hovedet, fløj nogle centimeter op i luften. Det var en grim forskrækkelse. I bunkeren var der sprængstof, og min første tanke var: Er det tyskerne, som er på færde?

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1990, side 119-124).